

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA ASIJSKÝCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Orientalismus v příbězích o soudci Ti: hodnoty vycházející z učení
Konfucianismu**

Orientalism in Judge Dee Stories: Representation of Confucian Values

OLOMOUC 2022 Ondřej Pavlík

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Kamila Hladíková, Ph. D.

(podklad ze STAGu)

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl jsem veškeré použité podklady a literaturu

V Olomouci dne:

Podpis:

Anotace

Jméno a příjmení: Ondřej Pavlík

Název práce: Orientalismus v příbězích o soudci Ti: hodnoty vycházející z učení konfucianismu

Vedoucí práce: Mgr. Kamila Hladíková, Ph. D.

Klíčová slova: Robert Hans van Gulik, Soudce Ti, kriminální beletrie, detektivní příběhy, orientalismus, konfucianismus, Edward Said, *gong'an xiaoshuo*, východní tradice, západní tradice, *Di Gong'an*, *Slavné případy soudce Ti*, *Vraždy na čínském jezeře*, *Pavilón se smuteční vrbou*, *Tykev a náhrdelník*, *Vražda v Kantonu*, vnitřní orientalismus

Počet stran: 41

Počet znaků: 75 966

Cíl práce:

Cílem této bakalářské práce je poukázat na prvky orientalismu vycházejících z konfuciánských hodnot v příbězích o soudci Ti z pera holandského spisovatele, diplomata a orientalisty Roberta Hanse van Gulika. Tato práce se zaměřuje na vzorek pěti knih, konkrétně *Slavné případy soudce Ti*, *Vraždy na čínském jezeře*, *Pavilón se smuteční vrbou*, *Tykev a náhrdelník* a *Vražda v Kantonu*, které poukazují na rozličná témata úzce související s konfucianismem jako například soudní prostředí středověké Číny, vztahy mezi mužem a ženou, oděv a orientalismus, který z těchto prvků vychází. Skrze analýzu těchto příběhů chci poukázat na to, že hlavním orientalistickým prvkem je mimo jiné i samotný vývoj příběhů z formy čínského kriminálního žánru *gong'an xiaoshuo* do podoby tradičního západního detektivního příběhu. Navíc, van Gulikovi romány o soudci Ti svými orientalistickými prvky dále utvrzují západní stereotypy o Číně.

Na tomto místě bych rád poděkoval mé vedoucí práce Mgr. Kamile Hladíkové, Ph. D. za náměty a připomínky, bez nichž by tato práce nebyla v této podobě. Dále bych rád poděkoval mé rodině a přátelům za podporu a pevné nervy.

Obsah

Anotace	4
Ediční poznámka.....	7
Úvod.....	8
1 Část první	10
1.1 Robert Hans van Gulik.....	10
1.2 Dynastie Tang	13
1.3 Kriminální beletrie (<i>fanzui xiaoshuo</i> 犯罪小说)	13
1.3.1 Císařská Čína	14
1.3.2 Západ.....	15
1.4 Konfucianismus	16
1.5 Soudce Ti	17
1.6 Orientalismus	18
2 Praktická část	21
2.1 Konfucianismus	21
2.1.1 Soudní prostředí	21
2.1.2 Úřednické zkoušky.....	22
2.1.3 Sociální hierarchie.....	23
2.1.4 Oděv	25
2.2 Orientalismus	26
2.2.1 Úřednická korupce	27
2.2.2 Vnitřní orientalismus.....	28
2.2.3 Vztah ženy a muže	29
2.2.4 Anachronismus s porcelánem.....	31
2.2.5 Vývoj románů.....	33
3 Závěr	35
4 Bibliografie	38

Ediční poznámka

V práci používám zjednodušené znaky a transkripci Hanyu Pinyin. Čínská jména a názvy uvádím nejprve v přepisu pinyin a posléze uvádím celý název v pinyinu následovaný zjednodušenými znaky. Pokud mají jména zavedený český ekvivalent (Například Kanton, Peking), uvádím jen a pouze onen zavedený výraz. Pokud je jméno postavy, název knihy či termín uveden v práci vícekrát, znaky uvádím pouze při první zmínce.

Příběhy o soudci Ti napsané van Gulikem uvádím v názvech tak, jak jsou uvedeny v překladu do češtiny, není-li uvedeno jinak. Jména literárních postav uvádím pro snazší orientaci a referenci v příbězích v podobě, v jaké jsou uvedeny v překladu. V práci pracuji jak s českou, tak i cizojazyčnou literaturou a proto pro citace z cizího jazyka využívám vlastního překladu.

V celé práci používám u nečínských citací 17. edici citační normy Chicago a v případě citací čínských zdrojů využívám předepsané čínské normy.

Úvod

„Náš Mistr Konfucius chytal vždycky na udici,“ poznamenal soudce a připravoval si vnadidlo. „Nikdy ne do sítí. Domníval se, že ryba má stejné vyhlídky jako rybář.“¹

Zájem o Čínu v poslední době nabývá na popularitě. Nejinak je tomu i z hlediska zájmu o čínskou historii. Populární literatury, která by čtenáře seznámila s historickou Čínou, je však málo. Tento nedostatek zaplňuje již několik desetiletí série detektivních příběhů o soudci Ti, inspirovaná stylem čínské kriminální beletrie *gong'an* (*gong'an xiaoshuo* 公案小说), z pera holandského spisovatele, orientalisty a diplomata Roberta Hanse van Gulika. Tyto příběhy vznikly v době, kdy pro průměrného západního čtenáře byla Čína jednou velkou neznámou. Příběhy jsou zasazeny do období dynastie Tang (*Tangchao* 唐朝, 618 – 907 n. l.), neboli období, které historikové považují za vrchol čínské civilizace a zlatou éru kosmopolitní kultury.

Přestože jsou tyto příběhy zasazeny do skutečné čínské dynastie, ve své době sloužily jako forma další „orientalizace“ mezi západním čtenářem a historickou Čínou. Za předpokladu, že tyto příběhy nelze brát jako zcela autentické či přesné již kvůli holandskému autorovi, nikoliv čínskému, je tedy vhodné zaměřit se na prezentaci Číny a na prvky orientalismu, čili prvky, které zobrazují Čínu z pohledu západního světa.

Zvláštním případem je role příběhů v českém prostředí. S ochlazujícími vztahy mezi Sovětským svazem a Čínskou lidovou republikou po 21. srpnu 1968 zažíval krachy i vztah mezi Československem a ČLR. Jedná se o období, kdy v Číně probíhala nechvalně známá Kulturní revoluce. I přesto byly příběhy vydávány již od 70. let 20. století v době tehdejšího komunistického Československa. K prvním náznakům normalizace vztahů mezi ČLR a ČR probíhalo až od 80. let 20. století. K obnovení vztahů došlo až v 90. letech po pádu komunistického režimu v Československu. Z této doby tudíž pochází největší část překladů, avšak nutno podotknout, že značné množství van Gulikových románů vycházelo v ČSR již od 70. let 20. století.

Tato práce si klade za cíl analyzovat konfucianismus v příbězích o soudci Ti, protože konfucianismus tvoří důležitou část čínské historie a kultury. Konfucianismus,

¹ Robert Hans van Gulik, „Tykev a náhrdelník,“ in *3x Soudce Ti* (Praha: Odeon, 1990), Překlad Dana Heroldová. ISBN 9788020705648, 53.

jak jej podává van Gulik, je však protkán prvky orientalismu, neboli myšlením, kterým Západ nahlížel na země Východu. Na problematiku orientalismu obecně upozornil palestinsko-americký představitel kulturních studií Edward Said, průkopník postkoloniální teorie. Tyto prvky vrhají na Čínu špatné světlo a mohou zkreslit čtenářův pohled na ni. Jednou z hypotéz této práce je, že příběhy se postupně vyvíjí z tradiční čínské detektivky v detektivku západní. Tato hypotéza vyplývá ze vzorku pěti příběhů přeložených z anglického originálu do češtiny v pořadí dle data vydání: *Slavné případy soudce Ti*, *Vraždy na čínském jezeře*, *Pavilón se smuteční vrbou*, *Vražda v Kantonu* a *Tykev a náhrdelník*. Nejedná se o zcela náhodný výběr, neboť tyto díla poukazují na výše zmíněný orientalistický vývoj samotné van Gulikovi tvorby. Těchto pět románů je doplněno o sekundární zdroje zaměřující se na konfucianismus, které jsou volně dostupné ke stažení z elektronické databáze zdrojů JSTOR spolu s tištěnými zdroji volně dostupnými na trhu. Tato práce místy čerpá také z překladu Konfuciových *Rozprav* od Jaroslava Průška a Vincence Lesného.² V sekci o orientalismu se opírám kromě Edwarda Saida i o práci Daniela Wrighta a také o článek „Chinese History and the Question of Orientalism“ od historika Arifa Dirlika.

Praktická část této práce se zabývá dominantními tématy příběhů, čili tématy úředního prostředí, úřednických zkoušek nebo oděvem úředníků. Dále se v praktické části zaměřím na orientalistické prvky jako například rozvoj úřednické korupce, vztah mezi mužem a ženou či koncept vnitřního orientalismu ve formě nadřazenosti vůči etniku Tanků v románu *Vražda v Kantonu*. Na závěr představím hypotézu, kdy příkladem orientalismu je i samotný vývoj příběhů z *Di Gong'an* až po *Tykev a náhrdelník*. Van Gulikovo dílo se totiž s průběhem času vzdaluje své původní čínské předloze a podobá se spíše typickým detektivním příběhům, na které je západní čtenář zvyklý.

² Konfucius, *Rozpravy: komentáře a hovory* (Praha: Mladá Fronta, 1995), Překlad Jaroslav Průšek a Vincenc Lesný.

1 Část první

V této části se zaměřím na teoretickou stránku práce, neboli objasnění základních pojmů typu konfucianismus, historický kontext, život autora a orientalismus. Tyto informace záměrně uvádím v první části, neboť jsou stěžejní pro pochopení příběhů o soudci Ti.

1.1 Robert Hans van Gulik

Robert Hans van Gulik byl holandský spisovatel, orientalista, hudebník a diplomat, který se vryl do paměti především západních čtenářů sérií příběhů o soudci Ti. Narodil se roku 1910 do rodiny holandského vojenského ošetřovatele. Přestože se narodil v Nizozemí v Zutphenu, většinu svého dětství prožil v Indonésii, která byla tehdy holandskou kolonií. Zde se naučil čínštinu společně s dalšími jazyky.

Studoval na univerzitě v Leidenu, kde získal roku 1934 doktorát. Během studií se prokázal jeho talent coby lingvisty a orientalisty.³ Vstoupil do diplomacie, kde byl nejprve přeložen do Tokya. Přestože však van Gulik nechtěl pokračovat ve vojenské kariéře jako jeho otec, vzhlédl se v konfuciánském ideálu politické služby.⁴ Za války byl nucen opustit Japonsko. Touto dobou byl přeložen do Číny, kde se oženil se Shi Shuifang, jež pocházela ze staré a vlivné úřednické rodiny. Během služby v Číně narazil roku 1940 na starý čínský román z 18. století s názvem *Di Gong An*. Ten téhož roku přeložil, avšak publikoval jej až několik let později po skončení 2. světové války, konkrétně roku 1949 pod názvem *Celebrated Cases of Judge Dee*.

Zvláštní pozornost vyžaduje skutečnost, že ze *Slavných případů soudce Ti* si van Gulik v pozdějších vlastních příbězích a románech vypůjčil hlavní postavu Ti Žen-ťieho, skutečného úředníka dynastie Tang spolu s obdobím dynastie Tang. Mezi lety 1949-1967 napsal celkem 16 knih, které však nevycházely v chronologickém dějovém pořadí.⁵ Jeho poslední kniha *Poets and Murder* vyšla posmrtně. Volba dynastie Tang nebyla zcela náhodná. Van Gulik chtěl skrze příběhy odlákat čtenářovu pozornost od občanské války, která Čínu sužovala.⁶ Mezi sinology proslul svou poněkud kontroverzní studií čínské

³ Brenda M. Cook, „Tales from the Orient“, *Sidelights on Sayers* 65 (2018): 25, accessed January 27, 2022. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/48609844>.

⁴ Daniel Franklin Wright, „Chinoiserie in the novels of Robert Hans van Gulik,“ *Theses and Dissertations (Comprehensive)*, (2004): 3, <https://scholars.wlu.ca/etd/136>.

⁵ Wright 2004, 9.

⁶ Wright 2004, 4-5.

sexuality *Sexuální život ve staré Číně*, která „mapuje čínský postoj k sexualitě od nejstarších zpráv až do roku 1644, kdy padla poslední etnický čínská dynastie Ming.“⁷

Mimo Čínu a Japonsko sloužil na postech ve Washingtonu, Malajsii, Libanonu a dalších zemích.⁸ Ke konci svého života zůstal v rodném Nizozemí. Zemřel ve věku 57 let na rakovinu.

Tato práce se sice zaměřuje na vzorek pěti románů, van Gulik však celkem napsal 15 románů a 10 krátkých příběhů rozdělených do dvou sbírek. Český čtenář má to štěstí, že je celá kolekce van Gulikových děl přeložena do češtiny. Celý repertoár uvádím v tabulce níže. Romány, o nichž pojednává tato práce, jsou označeny tučně. Jelikož romány přeložilo několik autorů, uvádím je také v tabulce.

Originální název	Rok publikace	Český překlad	Rok překladu	Překladatel/ka
<i>The Emperor</i>	1963	<i>Císařova perla</i>	1971	Miroslav Žilina
<i>Necklace and Calabash</i>	1967	<i>Tykev a náhrdelník</i>	1974	Dana Heroldová
<i>Murder in Canton</i>	1966	<i>Vražda v Kantonu</i>	1974	Dana Heroldová
<i>The Haunted Monastery</i>	1961	<i>Strašidelný klášter</i>	1974	Dana Heroldová
<i>The Chinese Gold Murders</i>	1959	<i>Záhada čínského zlata</i>	1982	Libuše Boháčková Zlata Černá
<i>The Chinese Maze Murders</i>	1962	<i>Záhada čínského bludiště</i>	1982	Libuše Boháčková Zlata Černá
<i>The Chinese Nail Murders</i>	1961	<i>Záhada čínského hřebíku</i>	1982	Libuše Boháčková Zlata Černá

⁷ “Sexuální život ve staré Číně,” Databáze knih, accessed 20. února 2022, <https://www.databazeknih.cz/dalsi-vydani/sexualni-zivot-ve-stare-cine-22417>.

⁸ William Anthony S. Sarjeant, „A Detective in Seventh-Century China: Robert van Gulik and the Cases of Judge Dee,” *Armchair Detective: A Quarterly Journal Devoted to the Appreciation of Mystery, Detective, and Suspense Fiction* 15.4 (1982): 292.

<i>The Willow Pattern</i>	1965	<i>Pavilón se smuteční vrbou</i>	1987	Zlata Černá Věra Šťovíčková- Heroldová
<i>The Chinese Bell Murders</i>	1958	<i>Soudce Ti a vražedný zvon</i>	1989	Zlata Černá
<i>The Chinese Lake Murders</i>	1960	<i>Vraždy na čínském jezeře</i>	1992	Věra Šťovíčková- Heroldová
<i>The morning of the Monkey/ The Night of the Tiger</i>	1965	<i>Tygr loví v noci/ Gibon přichází z rána</i>	1994	Dana Heroldová
<i>Judge Dee at work</i>	1967	<i>Soudce Ti v akci</i>	1995	Hana Bezděková Hana Ederová Evžen Albert
<i>Dee Gong An</i>	1949	<i>Slavné případy soudce Ti</i>	1996	Evžen Albert
<i>The Phantom of the Temple</i>	1966	<i>Fantom chrámu</i>	1996	Evžen Albert
<i>The Red Pavilion</i>	1961	<i>Červený pavilón</i>	1996	Věra Šťovíčková- Heroldová
<i>The Lacquer Screen</i>	1962	<i>Lakový paraván</i>	1996	Věra Šťovíčková- Heroldová
<i>Poets and Murder</i>	1968	<i>Básníci a vražda</i>	2005	Evžen Albert

Tabulka: vydání románů o soudci Ti v České republice v porovnání s van Gulikovým originálem.⁹

⁹ Data prvních publikací v češtině převzata z webové databáze *Databáze knih*.

1.2 Dynastie Tang

Za dynastie Tang (*Tangchao* 唐朝, 619 – 907 n. l.) zažilo císařství dosud největšího politického a kulturního pokroku. Ještě rok před jejím založením si nárokovali v Číně moc místní povstalci. Mezi nejznámější z nich patří Li Mi v oblasti města Luoyang, Dou Jiande na severovýchodě, Xue Ju daleko na severozápadě a Li Yuan na území dnešní provincie Shanxi (*Shanxisheng* 山西省), Li Yuan na počátku roku 617 upevnil svou moc vítězstvím nad Východními Turky v hornaté oblasti Taiyuan. S pomocí Turků pak v létě zahájil pochod na hlavní město dynastie Sui (*Suichao* 隋朝).¹⁰ Na konci roku po úspěšném dobytí dosadil suiského prince Yang Youa do role loutkového císaře Gongdiho (*Sui Gongdi* 隋恭帝). Teprve po smrti jeho děda, císaře Yanga, Li Yuan popravil Gongdiho a prohlásil se císařem nové dynastie Tang pod jménem Gaozu.¹¹ Pětice románů analyzovaných v této práci reflektují život soudce Ti v letech 666 – 681 n. l., což je doba vlády císařovny Wu (*Wu Zetian* 武则天).

Císařovna Wu, vlastním jménem Wu Zhao (武曌), se vepsala do čínských dějin především jako dobrá vladařka. Zasadila se i o změnu politiky z vedení společnosti elitou vojenskou a aristokratickou ve vedení vzdělaných úředníků z nižší šlechty.¹²

Hlavním městem dynastie se stal Chang'an (*Chang'an shi* 长安市).¹³ Pro Chang'an se vžilo v čínských záznamech označení „milionové město“, neboť během svého rozmachu pojalo podle současných odhadů cca. 800 000–1 000 000 obyvatel.¹⁴ Poblíž města Chang'an sloužil v nedalekém Hanyuanu i soudce Ti.

1.3 Kriminální beletrie (*fanzui xiaoshuo* 犯罪小说)

V této kapitole představím rozdíly, vývoj a charakteristické prvky tradiční čínské kriminální beletrie v porovnání se svým západním protějškem. Věřím, že toto rozvržení povede k snazšímu porozumění a lepší návaznosti na další témata.

¹⁰ Vladimír Liščák, *Stručná Historie Států: Čína* (Praha: Libri, 2002), 67.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž: 68.

¹³ Dnešní Xi'an (西安市).

¹⁴ Tertius Chandler, *Four Thousand Years of Urban Growth: An Historical Census*, (Lewiston, New York: The Edwin Mellen Press, 1987), ISBN 0-88946-207-0.

1.3.1 Císařská Čína

Kořeny čínské kriminální beletrie sahají k lidovým vypravěčům, jejichž úkolem bylo lid pobavit. Příběhy byly často dramatického ražení, místy s kriminálními prvky, protože takto čtenáře upoutaly nejlépe. Pro tyto příběhy se pak vžil název podle prostředí, v němž se odehrávaly, čili „příběhy ze soudního dvora“ (*gong'an xiaoshuo* 公案小说). Jejich účelem nebylo jen pobavit či zaujmout posluchače, ale také kritizovat společnost skrze rozsáhlé filozofické a společenské pasáže.¹⁵ Největšího rozmachu zaznamenal *gong'an* na konci dynastie Ming (*Mingchao* 明朝, 1368 – 1644 n. l.) a počátku dynastie Qing (*Qingchao* 清朝, 1644 – 1912 n. l.).

Příběhy se často vyznačovaly hrdinou, který byl nadmíru inteligentní, dokázal rozluštit i ten nejzapeklitější případ a vypracoval se vlastnoručně do vysokého úřadu. Nikoho tedy nepřekvapí, že hrdiny tohoto žánru jsou soudci-úředníci. To se také odráží ve způsobu, jak se soudcem jednájí ostatní, především pak lidé nižšího sociálního statutu. Na rozdíl od západní detektivky je totiž sociální hierarchie jedním z do očí bijících rozdílů, kdy pobočníky soudce jsou např. bývalý bandita Ma Žung nebo Ťiao Taj pocházející z věhlasného rodu válečníků. Příběhy románů *gong'an* si bývají často podobné, pouze protagonista je obměněn. Kromě soudce Ti se tedy můžeme setkat i s příběhy, v nichž figuruje soudce Pao (*Bao* 包), méně často pak soudce *Peng* (彭) či soudce *Shi* (施). Často stojí za jejich úspěchem i dobré jméno. Tyto romány často oplývaly vysokým množstvím postav v řádech desítek. Výjimkou v tomto pravidlu je právě soudce Ti. Jeffrey C. Kinkley ve své publikaci uvádí, že „právě pro onu podobu se západní detektivkou se rozhodl van Gulik přeložit soudce Ti a navázat na něj svým volným pokračováním.“¹⁶ I když se jedná o skvělý postřeh, dovolil bych si zde částečně nesouhlasit, protože, jak si později ukážeme, pozdější van Gulikova díla upozadují prvky románu *gong'an* a přetváří je v prvky západní detektivky.

Co se týče formy, na rozdíl od západní detektivky je pachatel známý od počátku, což je výsada, kterou lze najít již v dramatech z dynastie Yuan či Ming.¹⁷ *Gong'an* se nezabývá psychikou soudce a kvůli absenci pasáží ze soukromého života je často těžké

¹⁵ Š' Jü-kchun, *Příběhy soudce Paoa aneb záhada císařského paláce*, 186.

¹⁶ Jeffrey C. Kinkley, *Chinese Justice, the Fiction: Law and Literature in Modern China* (Stanford: Stanford University Press, 2000), 61.

¹⁷ J. K. Van Dover, *The Judge Dee Novels of R. H. Van Gulik: The Case of the Chinese Detective and the American Reader* (Jefferson: McFarland & Company, 2014).

se se soudcem ztotožnit, neboť čtenář často ani nezná soudcovi záliby. Mimoto se romány vyznačují i nadpřirozenem, avšak soudní procesy a zločiny jsou vyličený zcela realisticky.¹⁸ Jedním z těchto nadpřirozených jevů je například sen, který se stane cennou stopou v knize *Slavné případy soudce Ti*¹⁹.

Závěrem řečeno, hlavním rozdílem *gong'anu* oproti západní detektivce je, že *gong'an* se zaměřuje na detailní popis soudního líčení a rozsudku smrti, který je zpravidla brutální. Často se tak stává, že kat utne vrahovi hlavu, která je posléze vystavena nad branami města jako je tomu ve *Slavných příbězích soudce Ti* nebo *Pavilónu se smuteční vrbou*. Druhým rozdílem je potom fakt, že vrah je od počátku vyšetřování známý a celý román je vybudován na strategii, kterou bude vrah dopaden.

1.3.2 Západ

John Scaggs polemizuje nad tím, že kriminální beletrie se v západní historii objevuje sice nepravidelně, ale přeci. Tento poznatek poté odůvodňuje tím, že „beletrii s kriminálními prvky vytlačil horor, který pramení z folkloru.“²⁰ Tento argument souhlasí ve většině případů, ovšem nesmíme zapomínat, že i u západních hororových příběhů lze vypořizovat prvky detektivního žánru. Pro důkaz nemusíme daleko, neboť do jisté míry lze náznak detektivních prvků vystopovat i například v Shakespearově *Hamletovi*, jehož děj se odvíjí od Hamleta, který hledá vraha svého otce.

Za prvního autora ryze tradiční detektivky je obecně považován americký prozaik a básník Edgar Allan Poe, který se kromě pionýra archetypu vysoce inteligentního francouzského detektiva Dupina stal průkopníkem tohoto žánru, v němž stanovil pravidlo množství stop, odhalení pachatele, očištění nevinného nebo zapeklité hlavolamy, jejichž účelem je detektivovi zmařit jeho pokusy o vypátrání vraha. Nejznámější detektivní příběh E. A. Poea je *Vražda v ulici Morgue*. Zlatý věk však tento žánr zažil až během 20. let 20. století, kdy jej zpopularizoval Sir Arthur Conan Doyle se svým detektivem Sherlockem Holmesem, ale i Agatha Christie a její inspektor Poirot nebo Earl Derr Biggers a inspektor Charlie Chan.

V porovnání s žánrem *gong'an* je hrdinou sice také muž, avšak ze skromnějších poměrů než je tomu v případě soudců. Společenský rozdíl mezi detektivem a jeho

¹⁸ Edward L. Shaughnessy, *Čína: krajina nebeského draka* (Bratislava: Ikar, 2001), Překlad Marina Čarnogurská-Ferancová, 52.

¹⁹ Robert Hans van Gulik, *Slavné případy soudce Ti* (Plzeň: Perseus, 1996), 91. Překlad Evžen Albert.

²⁰ John Scaggs, *Crime Fiction: The New Critical Idiom* (New York: Routledge, 2005), 9.

společníky tedy není tak rozdílný jako u *gong'an*. Na rozdíl od soudce, kterého by si nikdo nejraději nedovolil znepřátelit, hovoří v případě západní detektivky s detektivem jako s vyvrhelem. Vyšetřovatelem vražd však nemusí nutně vždy být zrovna detektiv, což lze prokázat u množství subžánrů jako například policejní detektivka, detektivka právnická či detektivka tzv. „staré školy“.²¹

Ovšem, za zmínku stojí i původ detektiva. Zatímco v *gong'an xiaoshuo* je hlavním hrdinou konfuciánský učenec a zároveň soudce původem hanského etnika, v případě západní detektivky se jedná o „exotického“ detektiva jako například Belgičan Hercule Poirot, Číňan Charlie Chan z pera Earla Derr Biggerse, Poeův francouzský detektiv Dupin nebo detektiv italského původu Steve Carella od van Gulikova současníka, Ed McBaina. Tato volba detektiva coby cizince je problematičtější, protože západní detektivka se často neubrání stereotypům. I když je výjimkou v tomto trendu „domácí“ Sherlock Holmes, zdá se, že tento „exotický“ model převažuje.

Závěrem řečeno, důležitým kontrastem Západní detektivky je zcela realisticky popsané prostředí, bez jakékoliv příměsi fantastických prvků či nadpřirozena. Vrah je na rozdíl od *gong'an* neznámý. Tudíž je detektiv často odkázán pouze na chladnou logiku a svůj důvtip.

1.4 Konfucianismus

Po více než dvě tisíciletí si Čína zakládá na své historii a na hodnotách vycházejících z učení, pro které se vžil název konfucianismus. Jedná se o tzv. státotvorné světové náboženství, které obsahuje světový názor, společenskou etiku, politickou ideologii a náboženskou tradici. V porovnání s katolickou církví a její hierarchií je někdy považováno konfuciánství za neorganizované náboženství.²² Přestože počátky tohoto filozofického systému lze dohledat ještě před Konfuciem, byl to právě on, kdo se svými žáky hlásal toto učení. I když bylo Konfuciovo pravé jméno *Kong Qiu* (孔丘, 552 – 479 př. n. l.), později se mu dostalo jména *Kongzi* (孔子) neboli „mistr Kong“. V této formě je známý v Číně dodnes. Později se mu dostalo i honorifika *Kongfuzi* (孔夫子), které latinizovali jezuitští misionáři pobývající v Číně na Konfucius.

²¹ Eva Tvrďá, „Hardboiled Marlowe,” Poslední aktualizace 9. srpna 2017, <http://www.litterasilesia.cz/hardboiled-marlowe/a-61/>.

²² Vladimír Liščák, *Konfuciánství od počátků do současnosti: dějiny, pojmy, osobnosti* (Praha: Orient, 2013), 14.

Tato vzdělanecká kultura měla vliv i na ostatní země východní a jihovýchodní Asie. V dnešní době je konfucianismus populární zejména v Čínské lidové republice (ČLR) a v Čínské republice (Taiwan). Mimoto se těší popularitě v jižní Koreji a Vietnamu, v menším zastoupení pak v Singapuru a zemích se silnou čínskou diasporou (např. Kambodža, Barma, Thajsko). Co se týče Japonska, konfucianismus zde pronikl s čínskými učenými mnohem později během období tzv. neokonfucianismu.²³

Termín konfucianismus se však v Číně nepoužívá. Místo toho má v čínštině několik podob: *Rujia* (儒家, „škola učenců“),²⁴ označující filozofickou školu. Dalším termínem je *Rujiao* (儒教, „nauka o učencích“) a *Ruxue* (儒学, „učení učenců“). Jak uvádí Liščák, tyto termíny se používaly i mnoho století před samotným Konfuciem. To může být důvodem absence Konfuciova jména z kteréhokoliv z těchto termínů. Dále se zmiňuje o tom, že „na rozdíl od osoby Konfucia se tyto termíny vztahují převážně na „konfuciánské učence“, což se však ve významu školy či učení vžilo až v jeho době.“²⁵

Další důležitou osobností v dějinách klasického konfucianismu je i jeden z Konfuciův následovníků Mencius (*Mengzi* 孟子, vlastním jménem Meng Ke 孟轲, 372 – 289 př. n. l.). Je nutné se zmínit i o něm, neboť, jak bude později popsáno v praktické části, dvě pasáže naráží na jeho stěžejní myšlenku, čili že „člověk je od přírody dobrý“.

1.5 Soudce Ti

Postava soudce Ti vychází z předlohy Di Renjieho (狄仁杰), věhlasného úředníka dynastie Tang. Di Renjie se narodil ve městě Jinyang (dnešní *Taiyuan* 太原 v provincii *Shanxi*) za raného období dynastie Tang, v období Zhenguan²⁶ za vlády druhého císaře dynastie Tang Taizonga (太宗). Záznam z kroniky dynastie Tang (*Xin Tangshu*, 新唐书), uvádí, že se narodil roku 630 n. l. do rodu Di z města Taiyuan.²⁷ Za zmínku stojí i význam jeho jména. Znak *Di* 狄 je archaismem pro veřejného úředníka nízkého statutu. Znak *ren*

²³ Liščák 2013, 14.

²⁴ Tento termín pro konfucianismus se používá především v tzv. Období válčících států (cca. 475 př. n. l. – 221 př. n. l.).

²⁵ Liščák 2013, 14.

²⁶ Dana Heroldová, „Kriminální příběhy z čínského středověku,“ in *3x Soudce Ti* (Praha: Odeon, 1990), 387.

²⁷ Guoxue daohang – xin Tang shu. 国学导航-新唐书 (Čínská národní kultura – Nová kniha Tang). „Juan qishisi biao di shisi zaixiang shixi si (Di shi).“ 卷七十四表第十四宰相实习四(狄氏) (Svitek 74 strana 14 éra čtvrtého ministra (rod Di)). Accessed 25. Března, 2022. <http://www.guoxue123.com/shibu/0101/00xtsf/table/f81.htm>.

仁 zase vystihuje esenci konfucianismu: lidskost. Nakonec znak *jie* 杰, jehož význam znamená buď „hrdina“ nebo „výjimečná osobnost“. Není tedy divu, že všechny tři znaky soudcova jména se projevují i v jeho povaze a lze konstatovat, že souhlasí s trendem románu *gong'an*, kdy je i dobré jméno soudce vstupenkou na vysoký úřednický post.

Mimoto sloužil i císařovně Wu Zetian (690 – 705 n. l.),²⁸ přičemž tohoto poznatku van Gulik využil mimo jiné v příběhu *Tykev a náhrdelník*, v němž soudce Ti objasňuje sérii vražd, které se udály v císařském městě a císařovna, která v příběhu není přímo pojmenována, pověří případem právě soudce Ti. Di Renjie zemřel v roce 700 n. l. Pětice příběhů, o nichž tato práce pojednává, mapuje převážně soudcův pracovní život, konkrétně leta 666 až 681 n. l. Kromě již zmíněných příběhů o soudci Ti jsou k dispozici i méně populární příběhy o soudci Pao,²⁹ jehož uživatelské recenze však nejsou tak kladné jako v případě soudce Ti.³⁰

1.6 Orientalismus

Orientalismus byla vědecká disciplína především na Západě, jejíž počátky sahají na počátek 19. století. Stručně řečeno, orientalismus vznikl jako produkt hegemonie koloniální Evropy a Spojených států v době, kdy, jak píše historik Arif Dirlik: „Orientalisté hledali pouze prvky své kultury v kultuře cizí a nikoliv naopak“.³¹

Orientalismus není pouze jednobarevný. Lze jej rozdělit na několik domén: tou první je měnící se historické a kulturní pozadí mezi Evropou a Asií a její 4000 let starou historií. Druhou doménou je studium orientálních kultur a tradic coby akademická disciplína, na níž se zaměřovali orientalisté, neboli západní specialisté na Asii. Jejich studijním zaměřením byla asijská kultura, jazyk a historie. Edward Said, jeden z průkopníků kulturních studií a zakladatel postkoloniální teorie, se ve svém dnes již klasickém vědeckém díle z roku 1978 jménem *Orientalismus* vyhradil proti akademickému orientalismu, který byl v oné době stále normou. Orientalismus je podle Saida „...styl myšlení založený na ontologickém a epistemologickém rozlišení mezi ‚Orientem‘ a ‚Okcidentem‘“³² Mimo jiné Said dále uvádí, že orientalismus je prostředek,

²⁸ Elizabeth Pollard, *Worlds Together Worlds Apart*. (New York: W.W. Norton Company, 2015), 318.

²⁹ Např. Š' Jü-kchun, *Příběhy soudce Paoa: aneb záhada císařského paláce* (Praha: Vyšehrad, 1989), Překlad Olga Lomová. 33-810-89.

³⁰ Zde poukazuji na recenze dostupné ze stránky Databáze knih.

³¹ Dirlik. Arif, „Chinese History and the Question of Orientalism,” *History and Theory* 58, no. 4 (2007): 141, accessed December 4, 2017, <https://www.jstor.org/stable/2505446>.

³² Edward W. Said, *Orientalismus* (Praha: Nakladatelství Paseka, 2008), 2.

který Západu umožňuje autoritu nad Východem – „Orientem“. ³³ Jedním z řešení orientalismu je podle Saida tzv. kultivace „decentralizovaného vnímání“ bez forem totalizace či systematizace, což by podle Dirlika odpovídalo dnešní multikulturní společnosti. Dirlik se však proti tomuto řešení ohrazuje, neboť podle něj multikulturalismus paradoxně spíše více zatápí pod orientalistickým kotlem. ³⁴ Jedním z hlavních problémů, které Saidovi kritici vytknuly, je zaměření se pouze na země Blízkého východu. Jedním z kritiků Saida byl George Landow, který se proti němu ohradil tím, že Orientalismus není pouze západním unikátem jak uvádí Said, nýbrž jevem, který se týká všech společností. Svou kritiku shrnul do díla s názvem *Politický diskurz – teorie kolonialismu a postkolonialismu*.

Daniel Wright ve své disertační práci kritizuje van Gulika za orientalistický pohled na Čínu, t. j. „využití [kulisy] dynastie Tang v jeho dílech umožnilo van Gulikovi zprostředkovat obraz silné Číny disponující nezměrným talentem a úspěchy. To do určité míry posloužilo k odvedení pozornosti veřejnosti od chaotického stavu, v němž se Čína v té době nacházela, a jejímu přesměrování k tomu, co van Gulik považoval za opravdovější Čínu minulosti“. ³⁵ Toto tvrzení je zcela validní, protože van Gulik vydal svou prvotinu *Slavné případy soudce Ti (Celebrated Cases of Judge Dee)* v roce 1949, čili v době, kdy v Číně skončila občanská válka a moci se ujímá Komunistická strana Číny.

V případě této práce lze pak aplikovat orientalismus ve smyslu analýzy prvků, které mohou zobrazovat Čínu jako podřadnou vůči Západu. Asie se snažila proti orientalismu ohradit. Tuto „orientaci“ Asie nazývá Dirlik pod termínem „samoorientalizace“. ³⁶ Orientalismus však dnes není relevantní disciplínou z jednoho prostého důvodu: kolonizace se totiž projevila na globalizaci Asie do podoby, v jaké ji známe dnes, jinými slovy v dnešním světě neexistuje ryze západní a ryze východní civilizace. ³⁷

Orientalismus hrál a stále hraje roli ve vztahu moci. Dirlik například uvádí, že „orientalisté většinou nemluvili jen o Asii, ale často i za ní.“ ³⁸ Čína navíc až do roku vydání *Celebrated Cases of Judge Dee* zažívala konec éry, pro níž se dnes na území ČLR

³³ Tamtéž, 3.

³⁴ Dirlik 1996, 117.

³⁵ Wright 2004, 5.

³⁶ Dirlik 1996, 104.

³⁷ Dirlik 1996, 118.

³⁸ Dirlik 1996, 101.

vžil termín „století ponížení“. Již oním faktem, že příběhy o soudci Ti napsal van Gulik se zaměřením především na západního čtenáře, lze hovořit o van Gulikovi coby o mluvčím za Asii.

Orientalismus především čerpal z lidské inklinace rozdělovat svět na „náš svět“ a svět „těch druhých“. Pokud se u jiné kultury či civilizace vyskytly rozdíly, lidé se vůči nim snažili vymezit a porovnávat je jako protiklady s viděním svého světa. Tyto pohledy byly z pravidla negativní, stereotypní a zkreslené. Přestože tyto stereotypy vycházely z reality, byly vytržené z kontextu. I když orientalismus nabíral na síle převážně v 19. století, mezi první příklady se řadí například i středověké křesťanské rozdělení světa na křesťany a bezvěrce, jinými slovy: kacíři, pohané a bezvěrci („ti druzí“) jsou protipólem křesťanů („nás“).

Stereotypizace v kontextu Číny se týkala například žen a konfucianismu a ne vždy byla jen negativní a zesměšňující. Přestože z hlediska konfucianismu ženy zastávaly podřadnou roli, často byl opak pravdou. Žena byla někdy zobrazována z orientalistického hlediska coby svůdná a zákeřná osobnost zdatná v bojových uměních, tzv. stereotyp „Dragon Lady“. Nejinak je tomu i ve van Gulikových románech. Abychom však uvedli věci na pravou míru, orientalistické myšlení se projevovalo i v Číně, přičemž Číňané nahlíží na etnikum Han jako nadřazené všem ostatním etnikům dodnes. To je případem románu *Vražda v Kantonu*, v němž je často pohlíženo na národ Tanků obývajících kantonské přístavy jako na „psy“. Samotnou kapitolou orientalismu v čínském kontextu dynastie Tang je i vláda císařovny Wu Zetian, která jako jedna z mála císařoven v Číně změnila podmínky pro vstupní zkoušky úředníků.

Posledním, obecnějším významem orientalismu je porovnání rozdílů mezi Západem a Východem. Tato forma orientalismu je patrná především v umělecké tvorbě. V případě této práce je orientalismus vnímán jako diskurz akademický, ale i jako obecné vnímání rozdílů mezi „Orientem“ a „Okcidentem“. Tento rozdíl je patrný i z hlediska konfucianismu, který lze vnímat v románech jako symbol „toho druhého“.

2 Praktická část

Tato část práce je věnována analýze konfucianismu a orientalismu ze vzorku pěti románů. Je rozdělena na sekci Konfucianismus, v níž se zabírám jeho reprezentací. Konfucianismus je v tomto případě symbolem „jinakosti“. Praktickou část dělím do dvou sekcí: Konfucianismus, v níž poukážu na reprezentaci konfucianismu a na sekci Orientalismus, ve které aplikuji teorii orientalismu na jednotlivé pasáže románů.

2.1 Konfucianismus

Z hlediska konfucianismu se tato práce zaměřuje na témata soudního prostředí, úřednických zkoušek, čínských zvyků vycházejících z hodnot konfucianismu, vztah ženy a muže a úřednický oděv. Jedná se o nejčastější motivy vyskytující se v příbězích o soudci Ti a tudíž je jim věnována tato sekce. Van Gulik využívá v tomto případě konfucianismu coby prvku „toho druhého,“ neboli rozdílu mezi „Orientem“ a „Okcidentem“.

2.1.1 Soudní prostředí

Jedním z hlavních rozdílů východní kriminální beletrie je důraz na soudní prostředí, soudní procesy a rozsudek. Při soudním líčení pokleká obžalovaný před soudce, přičemž třikrát udeří hlavou o zem. Představuje se frází „tato bezvýznamná osoba,“ následovanou stížností, žalobou či obžalobou. Jak uvádí Johnson a Twitchett: „Když už došlo ke kriminálnímu činu, obvinění (*kao* 告 nebo *su* 訴) bylo nejspíše tím nejběžnějším způsobem, jak představit případ před soud.“³⁹

Pokud bychom vycházeli z popisu, kterým van Gulik líčí nejen budovu soudu, ale i dvůr před ní, zjistíme, že „ve vrátnici Nejvyššího soudu visí gong, stejně tak jako v bráně každé soudní budovy v celém císařství. Každý občan má právo na tento gong udeřit a oznámit, že si chce stěžovat na nespravedlnost.“⁴⁰ Vycházet však pouze z tohoto popisu by nebylo přínosné. I když bylo povinností každého jedince nahlásit jakýkoliv trestní čin, často záleželo na tom, kdo v případě figuroval jako pachatel a kdo jako oběť. V některých případech mohla být potrestána i oběť.⁴¹ I když soudce Ti kárá Jüana za to, že nenahlásil případ soudci, existovala v Tangském zákoníku i výjimka, která se vztahuje na něj.

³⁹ Wallace Johnson a Denis Twitchett, „Criminal Procedure in T'ang China,” *Asia Major* 6, no. 2 (1993): 115, accessed 25. března 2022, <https://www.jstor.org/stable/41645491>.

⁴⁰ Robert Hans van Gulik, *Pavilón se smuteční vrbou* (Plzeň: Perseus, 2008), 120. Překlad Věra Šťovičková – Heroldová.

⁴¹ Johnson a Twitchett 1993, 116.

Wallace a Twitchett uvádí, že „...[s křivdou] mezi pánem a sluhou bylo nakládáno jinak než kdyby byli agresor a oběť příbuzní.“⁴²

Jak již bylo nastíněno v teoretické části, kriminální romány *gong'an* se zaměřují i na popis soudního prostředí a na procesy s obžalovanými. Nejinak tomu je i u soudce Ti. Zatímco se nejdetailněji zabývají soudním prostředím *Slavné příběhy soudce Ti*, stále hraje soudní prostředí i přes jeho pozdější oslabení důležitou roli. Na příkladu z *Pavilónu se smuteční vrbou* si můžeme všimnout, že:

„Velký sál po vojenském způsobu osvětlovaly pochodně. U zadní stěny stály halapartny, píky a kopí, a před nimi se tyčilo pódium se soudcovským stolem, pokrytým červenou látkou. Po levici i po pravici stál tucet vojenských policistů s tasenými meči. V rohu u stolku se svitky čistého papíru a psacím náčiní seděli proti sobě dva příkazníci.“⁴³

Samotný soudní proces se neliší od západních soudů. Co ovšem stojí za zmínku je role předčítačů, kdy „oba muži četli dvojhlasně poznámky, jen občas četbu přerušili, aby udělali malé opravy tam, kde se jejich záznam lišil.“⁴⁴ Navíc, na rozdíl od ostatních dynastií byl soudní prostor otevřen veřejnosti.⁴⁵

Na konci každého soudního procesu otiskne vyslýchaný svůj palec. Jako příklad poslouží správce Liou: „Liou konstatoval, že jeho slova jsou správně zapsána, a přitiskl na dokument svůj palec.“⁴⁶

Již od rané dynastie Tang se v Číně prokazuje racionální právní systém. Na rozdíl od rétorického systému antického Řecka byla veškerá spravedlnost v rukou dokumentů.⁴⁷ Pokud byl shromážděn důkaz, byl sepsán písaři. Dokument poté zůstal založen v archivech pro případ pozdějšího obnovení případu.

2.1.2 Úřednické zkoušky

Úřednické zkoušky se promítají v nejednom van Gulikově díle. Již od prvních *Slavných případů soudce Ti* paní Ťiou zaplete do vraždy Bi Süna i svého přítele, který se

⁴² Johnson a Twitchett 1993, 117.

⁴³ Van Gulik, *Pavilón se smuteční vrbou*, 142.

⁴⁴ Van Gulik, *Pavilón se smuteční vrbou*, 146.

⁴⁵ Johnson a Twitchett 1993, 125.

⁴⁶ Robert Hans van Gulik, *Vraždy na čínském jezeře* (Plzeň: Perseus, 2008), 62. Překlad Věra Šťovičková – Heroldová.

⁴⁷ Johnson a Twitchett 1993, 135.

v tu dobu učil na tzv. druhou literární zkoušku. V románu *Vraždy na čínském jezeře* zase soudce podezírá mladého učence z významné rodiny literátů města Hanyuan.

I v dějově poslední *Vraždě v Kantonu* mají Tiao Taj s Ma Žungem za úkol prozkoumat útroby opuštěné konfuciánské školy. Při této příležitosti se čtenář dozvídá o systému konfuciánských zkoušek z komentářů Tiao Taje, který během prohlídky poznamená: „Na podzim, když se konaly zkoušky, tu bylo jako v úle. Teď tu však vládlo ticho jako v hrobě.“⁴⁸ Úřednické zkoušky tvoří neodmyslitelnou součást konfuciánského školského systému. Skrze něj úspěšný absolvent nabyde dobré kariéry. Úřednické zkoušky byly vstupenkou do úřednického postu, ale i vstupenkou ke slávě a zajištění rodiny. V budově, v níž se odehrávaly zkoušky, kandidáti často přespávali a že byl jejich počet nemalý dosvědčuje i tento citát: „Zkušební síň je odsud dvě ulice a zabírá celý blok. Je tam několik set cel, protože kandidáti podzimních literárních zkoušek přicházejí sem do Kantonu z celé provincie.“⁴⁹

Práci konfuciánských učenců však kromě skládání zkoušek zahrnovalo i opatření konfuciánských klasických spisů komentáři s výkladem jednotlivých pasáží. Důkazem toho je pasáž otce literáta Čanga, který vysvětlí soudci alibi svého syna: „Tohle je rukopis výkladu Konfuciových Analekt, sebraných literárních fragmentů, na nichž můj syn v poslední době pracoval.“⁵⁰

Konfuciánská výuka začínala již od útlého věku a táhla se s literátem takřka po celý život. Jednou z primárních disciplín byl i literární styl, který podléhal přísným pravidlům. Soudce se pochlubí Tiao Tajovi výsledky svých dvou synů krátce poté, co obdrží dopis: „Onehdy mi třetí dáma říkala, že oba moji synové píšou docela hezká pojednání.“⁵¹

2.1.3 Sociální hierarchie

Dalším neodmyslitelným prvkem konfucianismu je i striktně daná sociální hierarchie. Jak již bylo zmíněno v rozdílech mezi západními detektivními příběhy a žánrem *gong'an*, soudce je na rozdíl od západního detektiva váženou osobností. V případě výslechu (*shen* 审) je obžalovaný či podezřelý povinen představit se coby „tato bezvýznamná osoba,“ jak již bylo nastíněno v sekci Soudní prostředí.

⁴⁸ Robert Hans van Gulik, „Vražda v Kantonu,“ in *3x soudce Ti* (Praha: Odeon, 1990), 229. Překlad Dana Heroldová.

⁴⁹ Tamtéž, 228.

⁵⁰ Van Gulik, *Vraždy na čínském jezeře*, 69.

⁵¹ Tamtéž, 78.

Soudce Ti je ve většině případů skutečně nejuznávanější osobou celé knižní série a tak je s ním i zacházeno. Zatímco soudce většinou nenaléhá na zdvořilosti a správné oslovení, dočká se omluvy od mnohem staršího válečného generála z takzvaného „starého světa“ Chu Pena, který jej při prvním setkání nepoznal: „Nebesa! Prosím nastotísíckrát za prominutí, můj pane. Měl jsem vás přirozeně hned poznat...“⁵² Na jedné věci však soudce přeci jen trvá: na uctívání duchů a předků. To má své kořeny v konfucianismu a je jedním z jeho stěžejních pilířů. Tudíž když Skořicovník, služka pana I pomlouvá svého pána před soudcem, soudce jí začne spílat: „Tělo tvého pána ještě nevystydlo, ženská!“ vybuchl soudce Ti hněvivě. „Uvědomuješ si, že jeho duch je tu možná stále ještě s námi a slyší všechny ty hrozné věci, které říkáš?“⁵³ Z tohoto uspořádání lze usoudit, že role žen byla v konfucianismu skutečně na spodku sociální hierarchie. Soudcovo vrcholné postavení převyšuje pouze rada města Hanyuan Liang Fen z románu *Vraždy na čínském jezeře*, který je na vyšší společenské hierarchii než soudce. Jedná se o jediný případ, kdy se pozice soudce obrátí: „Tato osoba,“ pronesl soudce Ti, „se pokorně omlouvá za to, že se odvážíla Vaši Excelenci vyrušit.“⁵⁴

Rozdíly sociálního statutu soudcových pomocníků jsou také mnohem výraznější než v případě západních detektivních příběhů. Například soudcovi pomocníci Ťiao Taj a Ma Žung jsou, jak se dovídáme z románu *Pavilón se smuteční vrbou*, původně tzv. „bratři zeleného lesa“ neboli prostí lapkové. Ma Žung se konkrétně zmiňuje o své předchozí práci pro zkorumpovaného soudce: „No, předtím jsem hodně boxoval a šermoval, a tak mě místní soudce najal jako tělesného strážce. Platil dobře, ale byl to ničema... a já jsem mu jednu ubalil... Protože vztáhnout ruku na soudce je hrdelní zločin, utekl jsem a hurá do ‚zelených lesů‘. To znamená, že jsem se stal lapkou...“⁵⁵ Na druhou stranu, Ťiao Taj pochází z významné rodiny válečníků, která se usadila na severozápadě země už před staletími.⁵⁶ Je tedy očividné, že přestože jsou oba muži původem lapkové, Ťiao Taj pochází z ctnostného rodu zatímco Ma Žungovo řemeslo je podmíněno vyvržením ze společnosti. Poslední pomocník soudce Ti, Tao Kan, který slouží soudci Ti již od románu *Vraždy na čínském jezeře*, byl zase původně karbaník.

⁵² Van Gulik, *Pavilón se smuteční vrbou*, 64.

⁵³ Van Gulik, *Pavilón se smuteční vrbou*, 54.

⁵⁴ Van Gulik, *Vraždy na čínském jezeře*, 88.

⁵⁵ Tamtéž, 88.

⁵⁶ Van Gulik, *Vražda v Kantonu*, 273.

2.1.4 Oděv

Barvitě líčení oděvu je v románech častým jevem. Vhodná volba oděvu totiž soudci pomůže se úspěšně infiltrovat do řad podezřelých. Popis oděvu však slouží i jako cenný záznam módy dynastie Tang, přičemž čtenáře seznamuje nejen s oděvem úředníků, ale i prostého lidu. Oděv byl totiž nejen za doby říše Tang cenným ukazatelem statutu. Běžní lidé se často oděli do lněného či bavlněného oděvu, zatímco rolníci často nosili oblečení ze zvířecích kůží.⁵⁷ S přibývajícými doplňky či pestrostí oděvu se stupňoval i status. Ti movitější a zákonitě i hierarchicky výše umístění jedinci mohli sáhnout i po hedvábí. Nebyl však uzákoněn pouze oděv, ale i typ a materiál zbraní, které mohl nosit jedinec u sebe. Například „...vysoce postavený úředník mohl mít u sebe nůž nebo meč...“, zatímco běžní občané mohli při sobě mít pouze malý nožík z železa či bronz.⁵⁸

Co se týče barev, i ty hrály nejen v konfuciánské doktríně zásadní roli a v čínské kultuře ji hrají dodnes. Šestici základních barev byly asociovány jisté hodnoty v korelaci s teorií „pěti prvků“ *wuxing* (五行), čili prvky dřeva (modrá, zelená), ohně (červená), země (žlutá), kovu (bílá) a vody (černá). Tato teorie je základem Taoismu a vychází ze síly Yin a Yang.⁵⁹ Tento systém byl také implementován do konfuciánské doktríny.

Když se Ma Žung poprvé setká v hospodě s dcerou loutkáře Jüana Modrobílou, je popsána takto: „Oblečena byla dost nuzně. V tmavězelený kabátek z vybledlého brokátu a obnošenou skládanou sukni z černého hedvábí.“⁶⁰ Pokud vezmeme v potaz symboliku barev v čínské kultuře, zelená barva koreluje s prvkem dřeva. Je spojována se zdravím a harmonií. Na druhou stranu černá (barva vody), je barvou neutrální. Kromě toho je i barvou Yin, silou, jež reprezentuje ženu.⁶¹ Tato barva je často spojována s významem autority. Soudce totiž nosí svou černou čapku vždy, když jde mezi lid: „...na hlavu si posadil vysokou hranatou čapku z černé průsvitné látky...“⁶²

Modrá barva je podle systému *wuxing* barvou síly Yang, čili mužského prvku. Většina těchto popisů tedy často vyzrazuje poněkud banální informaci, ovšem někdy je jeho znalost užitečná, jelikož zvěstí povahu, funkci nebo statut jedince. Například když

⁵⁷ „Tang Dynasty Clothing,” The Tang Dynasty, accessed 20. března 2022, <https://thetangdynasty.org/tang-dynasty-clothing.html>.

⁵⁸ „Tang Dynasty Clothing,” The Tang Dynasty.

⁵⁹ Dusenbury et al., *Color in Ancient and Medieval East Asia* (Kansas: Spencer Museum of Art, 2015), 12.

⁶⁰ Van Gulik, *Pavilón se smuteční vrbou*, 32.

⁶¹ Hui-chih Yu, „A Cross-Cultural Analysis of Symbolic Meanings of Color,” *Chang Gung Journal of Humanities and Social Sciences* 7, no. 1 (2014): 55.

⁶² Van Gulik, *Tykev a náhrdelník*, 21.

Ma Žung mluví se sluhou pana Meje, který „Byl oblečen v modré haleně a kalhotách,“⁶³ nepřisuzuje se mu nic jiného než to, že je muž.

Jednou ze zdánlivých nesrovnalostí z konfuciánského hlediska je volba soudcova oděvu v románu *Vražda v Kantonu*. „Soudce Ti měl na sobě nachový šat se zlatě vyšívaným lemováním, na hlavě vysokou čapku s křídélky a zlatým odznakem.“⁶⁴ V Konfuciových *Rozpravách* se totiž píše: „Urozený muž nenosí purpurové nebo fialové výložky a pro domácí šat neužívá barvy růžové ani rezavé.“⁶⁵ V období válčících států (*zhanguo shidai* 战国时代, 475 – 221 př. n. l.) by se jednalo o barvu „nevhodnou pro oficiální použití, avšak pohled na ni se změnil až za dynastie Han, kdy byla zařazena mezi barvy pro oficiální užití, ovšem ne bez protestů ze strany konzervativních konfuciánských učenců.“⁶⁶ To stejné platí i pro úředníka dynastie Ming, který v úvodní kapitole románu *Vraždy na čínském jezeře* seznamuje čtenáře s okolnostmi, s nimiž přišel do styku s románem o soudci Ti. Když horlivě píše dopis svému příteli, praví: „Uvolnil jsem vpředu své purpurové roucho a posunul vysokou černou čapku z čela zborceného potem.“⁶⁷

Jak již bylo řečeno, jednou z výhod této kodifikace oděvu je transparentnost osoby, jelikož oděv vypovídá o statutu, moci, majetku, ale i hodnosti jedince. O tom se může čtenář přesvědčit u pasáže, v níž je představen pan Liang, vrah románu *Vražda v Kantonu*: „Měl na sobě dlouhý, olivově zelený chalát; černá tylová čapka naznačovala, že má hodnost bakaláře.“⁶⁸

2.2 Orientalismus

Nyní v této části aplikuji teorii orientalismu na určité pasáže jednotlivých příběhů. Jedním z příkladů orientalismu, na které bych rád poukázal, je fenomén anachronismu z dynastie Yuan a Ming, úřednická korupce či vnitřní orientismus ve formě ohrazení se vůči etniku Tanků.

⁶³ Tamtéž, 38.

⁶⁴ Van Gulik, *Vražda v Kantonu*, 140-141.

⁶⁵ Konfucius, *Rozpravy: hovory a komentáře*, 124.

⁶⁶ Dusenbury et al., 12.

⁶⁷ Van Gulik, *Vraždy na čínském jezeře*, 14.

⁶⁸ Van Gulik, *Vražda v Kantonu*, 149.

2.2.1 Úřednická korupce

子曰：为政以德，譬如北辰，居其所而众星共之。

„Pravil Mistr: Ten, kdo vládne svou mravní silou (te), podobá se Polárce, která setrvává na svém místě, kdežto všechny menší hvězdy se jí koří.“⁶⁹

Při čtení mezi řádky se čtenář nezbaví pocitu, že konfuciánští úředníci jsou zobrazení z orientalistického hlediska přinejmenším kriticky a jako hlavní zdroj čínské korupce. Není divu, že hlavními antagonisty románů *Vraždy na čínském jezeře* či *Vražda v kantonu* je právě úředník.

Přestože je dynastie Tang považována za zlatou éru staré Číny, ruku v ruce se s prosperitou rozvíjela i korupce pramenící ze systému úřednických zkoušek. Konfuciánský koncept „vlády lidu“ (*renzhi* 人治) fungoval odlišně než legalistická „vláda zákona“ (*fazhi* 法治).⁷⁰ Vláda lidu do jisté míry může za rozvoj korupce a to z jednoho prostého důvodu: ti, jež vyznávají víru v Mistra Konfucia byli poháněni také morálním principem spravedlnosti (*yi* 义),⁷¹ kdy se lid mohl spolehnout pouze na důvěru ve svého úředníka.

V příběhu *Tykev a náhrdelník* se soudce Ti během svého krátkého pobytu v císařském paláci seznamuje s císařovniným eunuchem. Ten je kromě stereotypního popisu coby Fu Manchu vyobrazen jako chladný, zákeřný a nepřátelský vůči cizincům. Soudce poznamená: „Chovají se tito úředníci vždycky tak nepřátelsky vůči cizincům, kteří přicházejí do paláce? Nebo snad byli zapleteni sami do krádeže náhrdelníku?“⁷² Přestože v tomto případě je eunuch skutečně nevinný, soudce nejspíš čerpá ze své vlastní zkušenosti: „Mohl bych docela dobře uvěřit, že se takový odporný plán uhnízdil v myslích zvrhlých dvořanů, zvláště eunuchů, těch hybridních tvorů s jejich rozvrácenými osobnostmi, toho nezbytného, ale strašně nebezpečného zdroje zla v každém paláci.“⁷³

⁶⁹ Konfucius, *Rozpravy: hovory a komentáře*, 86.

⁷⁰ Baidu Baike 百度百科 „Rujia sixiang“ 儒家思想 (Myšlenky konfucianismu), accessed 8. dubna 2022. <https://baike.baidu.com/item/%E5%84%92%E5%AE%B6%E6%80%9D%E6%83%B3/742125>.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Van Gulik, *Tykev a náhrdelník*, 36.

⁷³ Van Gulik, *Tykev a náhrdelník*, 89-90.

2.2.2 Vnitřní orientalismus

Koncept tzv. „vnitřního orientalismu“ v čínském kontextu zahrnuje praktiky na území Číny, které mají co do činění se stereotypizací.⁷⁴ Například Číňané odvozují svůj původ od etnika Han (*Han zu* 汉族). Původ tohoto etnika je odvozen od stejnojmenné dynastie z přelomu našeho letopočtu.

Román *Vražda v Kantonu* představuje čtenáři etnikum Tanků, kteří se usazovali v pobřežní části Číny, zejména v provinciích Kanton, Guangxi, Hong Kong, Macau, ale i provinciích Hainan, Šanghaj a Fujian. Označení Tanka je však v dnešní době hanlivé a vžil se pro něj termín „lidé na vodě“ (*shui shang ren* 水上人).⁷⁵ V dnešní době však většina obyvatel etnika Tanků žije na souši.

Původ tohoto etnika není zcela jasný, avšak někteří vědci tvrdí, že předky tohoto etnika byli původní obyvatelé Kantonu před příchodem hanských Číňanů.⁷⁶ Podle tradice však některé staré čínské zdroje uvádí, že „předky Tanků byli vodní hadi, protože Tankové stejně jako oni dokázali zadržet pod vodou dech na tři dny.“⁷⁷ Poté, co byli Tankové vyhnáni na pobřeží, bylo jim zakázáno organizovat a účastnit se veškerých Kantonských slavností. Smíšené sňatky mezi Číňanem z pevniny a Tankou byly také vyloučeny.⁷⁸

Van Gulik se ve své studii *Sexual Life in Ancient China* zmiňuje o tom, že ženy Tanků v Kantonu se živily prostitucí. Jako jejich provozovna pak sloužily lodě kotvící v deltě Perlové řeky (*zhu jiang* 珠江).⁷⁹

Ťiao Taj se během své služby v Kantonu zamiluje do tanečnice Zumurrud, která je napůl Arabkou a napůl Tankou. Zumurrud, která pracuje pro místního mansúra, hodlá proti němu svědčit, jelikož je podezřelý ze spolupráce na kantonských vraždách. Když se Zumurrud svěří Ťiao Tajovi s tím, že se jí chce mansúr zbavit, Ťiao Taj nemůže pro její

⁷⁴ Louisa Schein, „Gender and Internal Orientalism in China,“ *Modern China* 23, no. 1 (1997), 70.

⁷⁵ Gregory Eliyu Guldin, *Farewell to Peasant China: Rural Urbanization and Social Change in the Late Twentieth Century* (Abingdon, Oxon: Routledge, 1997), 75.

⁷⁶ Leung Kwong Hon 梁光寒, *Xianggang qiandai guji shulüe 香港前代古迹述略 Profile of Historic Relics in the early stage of Hong Kong* (Hong Kong: 学津书店, 1980), 57.

https://books.google.cz/books?id=iktGAAAAMAAJ&q=tanka+aboriginal&redir_esc=y.

⁷⁷ Wolfram Eberhard, *China's Minorities: Yesterday and Today* (Wadsworth, 1982), 89.

⁷⁸ David Faure, Helen F. Siu, *Down to Earth: The Territorial Bond in South China* (Stanford: Stanford University Press, 1995).

⁷⁹ Robert Hans van Gulik, *Sexual Life in Ancient China: A Preliminary Survey of Chinese Sex and Society from ca. 1500 B.C. till 1644 A.D.* (Leiden, Boston: Brill, 2003), 308.

ochranu nic udělat, jelikož zákony mluví jasně. Zumurrud je nakonec zavražděna a soudce, který si je tohoto bezpráví vědom a v tomto ohledu je velmi progresivní, namítá: „Společenské postavení těchto bezprávných osob je třeba zrušit, je to hanba pro tak veliký národ, jako jsme my. Je naší povinností vychovávat ty zaostalé nešťastníky a pak jim poskytnout plnoprávné občanství.“⁸⁰ I když se soudce své tužby nedožije, Tankům je až za poslední dynastie Qing nakonec dovoleno manželství s Číňany a dostávají povolení k pobytu u čínského pobřeží vydáním ediktu z roku 1729.⁸¹

Závěrem řečeno, v románu *Vražda v Kantonu* se čtenář seznamuje s případem etnika Tanků, na něž je pohlíženo jako na podřadné vůči čínskému etniku Han. Etnikum Tanků bylo po staletí utlačováno, přičemž k jeho osvobození došlo až za dynastie Qing.

2.2.3 Vztah ženy a muže

Vztah muže a ženy se v románech promítá nepřímo, avšak je přeci jen dobré zmínit se o tomto jevu. Žena byla považována za sílu Yin (doslova „temná“), tudíž ji tehdejší představy zobrazovaly jako temnou, pasivní a mystickou osobu⁸² zatímco muž byl ztělesněním síly Yang, neboli světlý, otevřený a ctnostný. Gao Xiongya ve svém článku uvádí, že „konfucianismus přeměnil manželství na pouhé pouto ženy a muže, přičemž z ní udělal pouhý objekt.“⁸³ Tuto skutečnost neulehčovalo ani to, že Čína byla společností, v níž fungovala polygamie po několik tisíc let.

Žena se po sňatku stala bezejmennou osobou, které se v mládí říkalo (uvedu příklad u příjmení Jiu) *Jiu jia xifu*. Od 30 let byla označována jako *Jiu saozí* a od 40 let jako *Jiu da ma*. Žena byla uctívána v případě, že porodila syna. Obvykle měl muž několik žen, přičemž se status manželek měnil podle toho, zda žena porodila svému muži syna či dceru. V případě narození dcery se žena propadla v rodinné hierarchii na úplné dno, i přestože byla intelektuálně nadaná a o svého muže pečovala, jak nejlépe mohla. Nutno podotknout, že i v dnešní době Číňané stále kladou důraz na tradici mužského potomka, který by pokračoval v rodu. Ovšem, lze usoudit, že do jisté míry se jedná i o ekonomické důvody. V každém případě, když se ze ženy stala matka, její pozice se výrazně změnila.

⁸⁰ Van Gulik, *Vražda v Kantonu*, 203.

⁸¹ Anders Hansson, „Chinese outcasts: discrimination and emancipation in late imperial China,“ *Sinica Leidensia*, 37 (Leiden, Boston: Brill, 1996): 119.
https://books.google.cz/books?id=4Ibp1RTW0AoC&pg=PA119&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

⁸² Hui-Chih Yu 2014, 55.

⁸³ Gao Xiongya, „Women Existing for Men: Confucianism and Social Injustice against Women in China“, *Race, Gender & Class* 10, No. 3 (2003): 114. <https://www.jstor.org/stable/41675091>.

Konfucianismus totiž nařizoval, jak se chovat ke své matce a každý muž musel z principu ctít svou matku, i pokud se jednalo o císaře. Matka syna měla v domě poslední slovo.⁸⁴

V románu *Slavné případy soudce Ti* se výše uvedený konfuciánský model vztahu ženy v domácnosti promítá nejlépe. Důkazem je paní Ťiou, vdova po svém manželovi Bi Sünovi, která využívá staré konfuciánské tradice, kdy vdova musí truchlit po dobu minimálně tří dnů. Protože však konfuciánské zákony vysloveně nepřikazují do kdy musí vdova truchlit, paní Ťiou nikdy neopouští dům. Tím komplikuje soudci jeho vyšetřování, protože žádný muž nesmí do domu vdovy. Právo posledního slova by tedy mělo připadnout matce Bi Süna, která bydlí v domě s paní Ťiou. Problémem však je, že Bi Sünova matka věří paní Ťiou každé slovo a tudíž většinou odsouhlasí vše, co si její snacha usmyslí.

Za zmínku stojí i otázka konfucianismu a polygamie. Příkladem jsou soudcovi tři manželky. Respektive, v románech jsou označeny jako „První, Druhá a Třetí dáma“. Podle konfuciánské tradice totiž muž měl oficiálně pouze jednu manželku a ostatní byly konkubínami, které zůstaly vůči první manželce podřadnými. Ma Žung si v románu *Pavilón se smuteční vrbou* vezme dvě sestry jménem Korál a Modrobílá. I když si Ťiao Taj myslí pravý opak, Ma je ztělesněním konfuciánské ctnosti, když „během čtyř let stihl mít s těmi dvojčaty šest mladých.“⁸⁵ Skutečným vrahem románu *Pavilón se smuteční vrbou* je Modrobílá, která zabila pana I, protože chtěla pomstít svou sestru. Soudce se však rozhodne ukončit vyšetřování a uzavřít případ, protože nechce kazit pověst svému věrnému společníkovi Ma Žungovi a jeho nově vzniklé rodině.

V poslední řadě zbývá poznamenat, že když se Tao Kan seznámí se slepou lovkyní cvrčků Lanli, poví mu: „Dopřavdy si to myslíte? Ne, já jsem vcelku narazila vždy spíš na laskavé lidi... Vylekali mne, protože jsem se bála, že mě ztloučou do bezvědomí, až si to na mně odbudou. Ale teď si uvědomuji, že by to neudělali, protože by poznali, že jsem slepá a že bych je tedy nikdy nemohla udat.“⁸⁶ V tomto případě je Lanli ztělesněním Menciových myšlenek: „člověk je od přírody dobrý“.

⁸⁴ Gao 2003, 123.

⁸⁵ Van Gulik, *Vražda v Kantonu*, 123.

⁸⁶ Van Gulik, *Vražda v Kantonu*, 139.

2.2.4 Anachronismus s porcelánem

Nejvýraznějším orientalistickým prvkem je čínský porcelán, kolem nějž se točí celé vyšetřování románu *Pavilón se smuteční vrbou*. Důkazem je následující ukázka:

„Nezapomínej, že když I viděl, jak se k němu blíží Modrobílá, vykřikl... A protože to byl zlomyslný a poťouchlý člověk, nevylučoval bych, že když poznal zuřící mstitelku, bylo jeho poslední myšlenkou zanechat stopu k odhalení její totožnosti. Proto tu vázu rozbil záměrně. Ne kvůli tomu, že ji zdobil motiv pavilónu se smuteční vrbou, ale z důvodu mnohem zřejmějšího: protože to byl modrobílý porcelán.“⁸⁷

První porcelán vznikl v Číně. Jeho typickým rysem je pálení za velmi vysoké teploty a specifický druh hlíny – kaolínu, pojmenované po svém nalezišti Gaoling poblíž města Jingdezhen v provincii Jiangxi (*Jiangxisheng* 江西省).⁸⁸ Přestože je porcelán neodmyslitelnou součástí čínské kultury, typicky modro-bílý porcelán dosáhl největšího rozmachu až za dynastie Ming. Porcelán s bílou plochou se zase objevuje již od dynastie Yuan (*Yuanchao* 元朝, 1271 – 1368 n. l.) a objevují se na něm motivy scén z lidových vyprávění, obzvláště z příběhu Tří říší (3. stol. n. l.).⁸⁹

Modro-bílý porcelán se však vryl do paměti především západních čtenářů. První porcelán, který se podařilo Evropanům reprodukovat byl právě modro-bílý, jelikož se jednalo o nejčastější barvu, jež do Evropy dovážela holandská Východoindická společnost.⁹⁰ Původ evropského porcelánu je spjat s německou Míšní. Jak totiž uvádí sinoložka Helena Heroldová v rozhovoru s Janou Pavlovou: „Nejprve se v Míšni vyráběli napodobeniny modro-bílého porcelánu z Číny. Motiv skalky, z níž vyrůstá keřík s pivoňkami a granátovými jablky, se postupně proměnil tak, jak ho známe nyní. Z pivoňky se stala růže a z granátového jablka – cibule.“⁹¹ Tímto nedopatřením tedy vznikl takzvaný „cibulák“.

K popularizaci motivu vrby na evropském porcelánu však přispěla na konci 18. století Anglie. Jak píše Wright: „Motiv vrby... je ‚čínský‘ design na ‚čínském porcelánu‘, přestože byl navrhnut a produkován v Anglii.“⁹² O jeho popularitě svědčí i obliba motivu

⁸⁷ Van Gulik, *Pavilón se smuteční vrbou*, 164.

⁸⁸ Zlata Černá, „Rodný list: narozen v Číně,“ *dossier: čínský porcelán*, září – říjen 2020, 4.

⁸⁹ Jana Pavlová, „Přísně střežené tajemství. Jezuité věřili na bohyně z ohně,“ *dossier: čínský porcelán*, září – říjen 2020, 13.

⁹⁰ Černá 2020, 6.

⁹¹ Pavlová 2020, 16.

⁹² Wright 2004, 41.

vrby k propagaci všemožného zboží, o čemž svědčí dvoudílná publikace *Advertising A to Z Featuring the Blue Willow Pattern* od Hugh Sykese.⁹³

Původ tohoto motivu je opředen legendou. Verzí této legendy je i následující úryvek:

„Bohatý a vlivný mandarín, který obýval vznešené sídlo v pravé části motivu, byl vdovcem, jemuž patřila krásná dcera jménem Koong-see. Chystal se provdat svou dceru bohatému nápadníkovi s vysokým titulem, avšak panna byla proti tomuto přání. Vybrala si chudého a ctnostného muže, jenž sloužil jako sekretář jejího otce a uzavřeli spolu slib za utajených schůzek pod rozkvetlými vrbami. Mandarín uvěznil svou dceru v pavilónu na zahradě poté, co začal mít tušení, že by jeho dcera chtěla utéct... Její vyvolený s ní nadále udržoval kontakt, vpadnul do vězení a odnesl si ji, zatímco její otec oslavoval s vybraným ženichem ve slavnostní místnosti. Mandarín byl milencům v patách... avšak podařilo se jim utéci přes most s vrbami. Po tomto dobrodružství je bohové proměnili na ptáky jako symbol jejich věrnosti.“⁹⁴

Tato legenda je obdobná s dějem románu. Chu Pen povídá soudci Ti o příběhu, v němž jeho praděd žil v rodinném paláci ve městě. Zamiloval se do děvčete z nevěstince jménem Safír. Vykoupil ji za šest prutů zlata a postavil pro ni pavilón. Kolem břehu pavilónu vysadil vrbové proutí na počest jejího štíhlého pasu. I když ji starý Chu zahrnoval láskou, zamilovala se do mladíka z rodu Mej. Milenci se domluvili, že spolu utečou na džunce, zatímco je pronásledoval zuřivý Chu.⁹⁵

Van Gulik však nepracuje jen s domestikací exotického, jelikož motiv pavilónu se smuteční vrbou též nachází svůj původ v konfucianismu, v tradiční legendě o debatě mezi Gaozi a Menciem. Gaozi byl čínský myslitel a současník Mencia. Většina dochovalých informací o něm je shromážděna v Menciově knize s názvem *Gaozi* (*Gaozi shang* 告子上). Gaozi v této debatě argumentuje tím, že „hrnky a miský, jež jsou z vrby, jsou odvozeny od toho, co původně rostlo na vrbě, takže lidská laskavost není jeho původní povahou, ale pouhým ‚výrůstkem původní povahy‘.“⁹⁶ Jinými slovy, lidská podstata je jako vrba, která je použita k výrobě misek a hrnků. Aby lidé byli dobří, musí se „vysekat“ stejně jako nádobí z vrby. Mencius mu na to však odpoví: „aby mohlo cokoliv vzniknout z vrby, musí se od ní napřed odtrhnout cokoliv, co od přírody vrbě patří. Tudiž,

⁹³ Hugh Sykes, *Advertising A to Z Featuring The Blue Willow Pattern Part 1* (Hamilton: Helsa Morgan Books, 2013).

⁹⁴ Robert D. Mayo, „The Egoist and the Willow Pattern.“ *English Literary History* 9, no. 1 (1942): 72-73.

⁹⁵ Van Gulik, *Pavilón se smuteční vrbou*, 71-72.

⁹⁶ „Gaozi I,“ Chinese Text Project, accessed 25. dubna 2022, <https://ctext.org/mengzi/gaozi-i>.

to, co je zničeno, nemůže být dále zváno přírodou.“⁹⁷ Mencius tedy argumentuje tím, že by lidé neměli být přesvědčováni k dobru násilím, protože by tím přišli o svou přirozenou podstatu.

O tom, zda by měl být člověk veden k dobru, pojednává i *Pavilón se smuteční vrbou*. Důkazem je, že poněkud perverzní sklony pana I jsou dědičné, jelikož, jak praví soudci služka po zesnulém panu I: „Jeho otec a dědek nebyli lepší než on. Všichni žili jako divoká zvířata.“⁹⁸ Dalším příkladem je vysloužilý generál Chu Pen, který se zamiluje do ženy pana Meje. Jak Chu Pen později vysvětluje soudci poté, co je shledán vinným:

„Vyskočil jsem, ale starý Mej zavrtěl hlavou... ‚Odved’ si ji s sebou. Ty jsi ji koupil, tobě po právu náleží.‘ ...Pokýval hlavou a dodal svým svatouškovským tónem: ‚Kdybyste věděli, jak je mi vás líto!‘ Tahle slova mě ťala do živého. Co jí má co odpouštět? Jenom já mám právo odpustit. Ve slepém vzteku jsem popadl kámen na roztírání tuše, srazil jsem ho a kopal do toho ubožáckého těla.“⁹⁹

Tudíž, přestože pan Mej nabádá Chu Pena k dobru, jeho počínání je bezvýsledné a končí jeho smrtí. Pan Mej se v tomto případě nejvíce blíží argumentům, které prosazoval Mencius. Pan Mej se domnívá, že povaha Chu Pena a paní Mej není od přírody zkažená, ale je produktem jejich vzájemného utrpení, které jim způsobily podmínky, v nichž žijí. V *Pavilónu se smuteční vrbou* tedy převažuje názor, který v debatě prosazoval Gaozi. Nástrojem, který má lid „vysekat“ k dobru je v tomto případě soudce Ti. Van Gulik si tedy sice převzal původní legendu z motivu vrby, avšak dal jí ponurý a temný ráz, vycházející z lidské přirozenosti.

2.2.5 Vývoj románů

V této poslední sekci bych rád podotknul, že kromě výše zmíněných prvků orientalismu je orientalistickým prvkem i vývoj příběhů. Mezi první, takzvané „gong’an romány“ patří *Slavné případy soudce Ti* a *Vraždy na čínském jezeře*. V těchto příbězích je každá kapitola doplněna o krátké shrnutí. Již od počátku je zjevné, kdo je vrahem a soudci pomáhá, ačkoliv nepřímou, nějakou formou nadpřirozené síly jako například sen.

První evolucí románu je vypuštění krátkého shrnutí kapitol. Tomu je zprvu u *Pavilónu se smuteční vrbou*. Ten si však stále zachovává ráz nadpřirozena díky

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Van Gulik, *Pavilón se smuteční vrbou*, 54.

⁹⁹ Van Gulik, *Pavilón se smuteční vrbou*, 154.

rýmovačce, která předurčí smrt patriarchů velkých rodů tzv. „starého světa“. Na rozdíl od *gong'anu* soudce neví, kdo je vrahem. České čtenáře totiž na špatnou stopu svádí hned první věta „Nebesa,“ vydechla zhluboka, když rozbitá hlava, kterou držela v rukou, dopadla na mramorovou podlahu.“¹⁰⁰

V poslední řadě jsou tu romány s větší mírou „westernizace“. Řeč je především o románech *Tykev a náhrdelník* a *Vražda v Kantonu*. V obou těchto románech se o vrahovi také do poslední chvíle neví, navíc je soudce stejně jako západní detektiv odkázán jen na svou logiku.

S pozdějším vývojem románů je patrný i rostoucí vliv orientalismu na van Gulikovo dílo. Mám tím na mysli poznatek, kdy *Slavné příběhy soudce Ti* neobsahují snad až na stereotyp „Dragon Lady“ paní Ťiou žádné prvky orientalismu zatímco pozdější díla jsou propletená orientalistickými prvky jako například nadřazenost hanského etnika nad etnikem Tanků v románu *Vražda v Kantonu* nebo jednoznačný anachronismus modrobílého porcelánu z pozdější dynastie Ming v *Pavilónu se smuteční vrbou*. V poslední řadě oba „westernizované“ romány zcela vypustily soudní řízení, které je důležitým prvkem *gong'anu*.

¹⁰⁰ Van Gulik, *Pavilón se smuteční vrbou*, 9.

3 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo poukázat na prvky konfucianismu a orientalismu vycházejícího z konfuciánských hodnot v příbězích o soudci Ti z pera holandského spisovatele, hudebníka, orientalisty a diplomata Roberta Hanse van Gulika. Tato práce analyzovala vzorek pěti děl, konkrétně *Slavné případy soudce Ti*, *Vraždy na čínském jezeře*, *Pavilón se smuteční vrbou*, *Tykev a náhrdelník* a *Vražda v Kantonu*.

V první části jsem představil základní pojmy o autorovi, rozdíly mezi západní a čínskou detektivní beletrií, konfucianismus, postavu soudce Ti a orientalismus nejen podle autora stejnojmenného díla Edwarda Saida, ale i dle poznatků Daniela Wrighta a Arifa Dirlika. V praktické části jsem poukázal na pasáže reprezentující konfucianismus z hlediska soudního prostředí, úřednických zkoušek, sociální hierarchie, vztahů mezi mužem a ženou či oděv. Tyto poznatky doplňuji o prvky „konfuciánského“ orientalismu jako například tzv. „vnitřní orientalismus“, anachronismy s ostatními dynastiemi, stereotyp Dragon Lady nebo úřednickou korupci.

Barvitě líčení soudních procesů a soudního prostředí poukazuje na jeden z hlavních rozdílů mezi detektivním žánrem *gong'an* a detektivním žánrem západním. Západní detektivka se totiž popisem soudu či soudního řízení do takové hloubky zpravidla nezabývá.

Co se týče vztahu muže a ženy, který je nejpatrnější ve van Gulikově prvotině *Slavné případy soudce Ti*, *Vražda v Kantonu* a *Pavilón se smuteční vrbou*, jsou ženy často zobrazovány jako prohnané „dračí ženy“, přičemž v prvním případě se jedná o bezcitnou paní Ťiou, jež využívá staré konfuciánské tradice praktikované vdovami a také své nepříliš bystré tchýně paní Bi, což dále komplikuje soudci pátrání. V *Pavilónu se smuteční vrbou* se naopak čtenář seznamuje nejen s praktikami polygamie, jejímž příkladem je Ma Žung, který si ke konci románu vezme obě dcery potulného loutkáře Jüana. Čtenář se seznamuje i s utrpením, kterým si ženské postavy musí projít. To se odráží ve scéně, kdy Tao Kan rozmlouvá se slepou dívkou s cvrčky Lanli. Ta je van Gulikovým ztělesněním Mencionových myšlenek, tedy že člověk je od přírody dobrý.

V neposlední řadě se zaměřuji na oděv nejen soudce a jeho poskoků, ale i oděv úředníků, kteří figuruji jako svědci nebo v horším případě jako vrazi. Jelikož oděv tvořil z velké části statut jedince, hraje i tento aspekt v dílech roli, neboť soudce dokáže změnit své mravy a zapadnout mezi jakoukoli odnož sociální hierarchie právě díky volbě

vhodného oděvu. Mimoto se tento systém podřizoval striktním kodexem konfuciánských pravidel. Snad s výjimkou lapků bylo tedy privilegiem vysokých úředníků nosit při sobě meč či jinou zbraň.

Jelikož je v případě *Slavných případů soudce Ti* či *Pavilónu se smuteční vrbou* naznačeno hned z počátku, ač nepřímo, že vrahy jsou paní Tiou a paní Mej, prokazují tím druhý rozdíl žánru *gong'an*, jež spočívá v odhalení správné strategie odhalení vraha, který je známý již od začátku. Sekce Sociální hierarchie poté slouží jako důkaz třetího zásadního rozdílu těchto románů. Jedná se o rozdíl, kterým ostatní nahlíží na soudce coby ztělesnění zákona a dobrých mravů a nikoliv jako „outsidera“ společnosti.

Avšak, stále se jedná o dílo s orientalistickými prvky, které do značné míry stereotypizují čínskou společnost jako například nadřazenost etnika Han, silná a zákeřná „dračí žena“ nebo úřednická korupce. Skrze praktickou část tato práce prokázala, že příběhy o soudci Ti se s každým pokračováním vzdalují své původní předloze, čínskému originálu *Di Gong'an*.

Závěrem řečeno, konfucianismus ve van Gulikových románech přechází v orientalismus. Výše uvedená analýza orientalismu v románech o soudci Ti slouží jako důkaz vývoje románů. Samotný vývoj románů prokázal mou hypotézu, kdy součástí orientalismu je i samotný vývoj z ryze čínské formy detektivních příběhů v příběhy podobné západní detektivce. Jedná se především o absenci krátkého shrnutí kapitoly. Druhým rozdílem je to, že soudce na počátku vyšetřování nezná vraha. Posledním rozdílem je absence nadpřirozena, které soudci poskytnou cennou stopu k vyšetřování. To je nahrazeno realismem a soudce je odkázán jen na svou logiku.

Resumé

The main purpose of this thesis is to demonstrate the elements of Confucianism and Confucian orientalism present in the Judge Dee stories by Dutch writer, musician, orientalist and diplomat Robert Hans van Gulik. Although van Gulik was born in the Netherlands, he spent most of his life in Asian countries such as Indonesia, China and Japan. I analysed five Judge Dee novels, whose later entries show development from Chinese detective stories genre *gong'an xiaoshuo*, i.e. court case fiction into works with a large portion of aspects from the Western detective genre. Therefore I was primarily interested in the representation of Chinese Confucian values and the features of Orientalism stemming from Confucianism, respectively.

I came up with the conclusion that the Confucian representation is “orientalized”, in other words, adhering to the western stereotypes of China. Firstly, some features characteristic of *The Celebrated Cases of Judge Dee* and *The Chinese Lake Murders* such as the brief summary of the chapter’s plot used as a chapter title are omitted with later titles. The reader of *Di Gong’An* knows the murderer from the beginning and it is up to the Judge to convince the trial of their guilt while in later entries, the true murderer is revealed near the end of the story. The other features of orientalism include the corrupted government officials, internal orientalism in form of the oppressed Tanka people or the porcelain anachronism presented in *The Willow Pattern*. However, one of the major features of orientalism is the development of the novels from Chinese *gong’an* fiction into something reminiscent of the Western detective fiction.

4 Bibliografie

Primární zdroje

Tištěné prameny

JÜ-KCHUN, Š'. *Příběhy soudce Paoa aneb záhada císařského paláce*. Praha: Vyšehrad, 1989. Překlad Olga Lomová a Jarmila Häringová, 1988.

KONFUCIUS. *Rozpravy: hovory a komentáře*. Praha: Mladá Fronta, 1995. Překlad Jaroslav Průšek a Vincenc Lesný.

VAN GULIK, Robert Hans. *Judge Dee at Work: Eight Chinese Detective Stories*. New York: Charles Scribner's Sons, 1968.

VAN GULIK, Robert Hans. *Sexual Life in Ancient China: A Preliminary Survey of Chinese Sex and Society from ca. 1500 B.C. till 1644 A.D.* Leiden, Boston: Brill, 2003.

VAN GULIK, Robert Hans. *3x Soudce Ti*. Praha: Odeon, 1990. Překlad Dana Heroldová.

VAN GULIK, Robert Hans. *Pavilón se smuteční vrbou*. Plzeň: Perseus, 2008. Překlad Věra Šťovíčková – Heroldová.

VAN GULIK, Robert Hans. *Slavné případy soudce Ti (Ti Kung An): autentický čínský detektivní román z 18. století*. Plzeň: Perseus, 1996. Překlad Evžen Albert.

VAN GULIK, Robert Hans. *Vraždy na čínském jezeře*. Plzeň: Perseus, 2008. Překlad Věra Šťovíčková – Heroldová.

Sekundární zdroje

Tištěné prameny

ČERNÁ, Zlata. „Rodný list: narozen v Číně.“ *dossier: čínský porcelán*, září – říjen 2020.

DUSENBURY et al. *Color in Ancient and Medieval East Asia*. Kansas: Spencer Museum of Art, 2015.

EBERHARD, Wolfram. *China's Minorities: Yesterday and Today*. Wadsworth, 1982.

FAURE, David and Helen F. Siu. *Down to Earth: The Territorial Bond in South China*. Stanford: Stanford University Press, 1995.

GULDIN, Gregory Eliyu. *Farewell to Peasant China: Rural Urbanization and Social Change in the Late Twentieth Century*. Abingdon, Oxon: Routledge, 1997.

CHANDLER, Tertius. *Four Thousand Years of Urban Growth: An Historical Census*. Lewiston, New York: The Edwin Mellen Press, 1987, ISBN 0-88946-207-0.

KINKLEY, Jeffrey C. *Chinese Justice, the Fiction: Law and Literature in Modern China*. Stanford: Stanford University Press, 2000.

LIŠČÁK, Vladimír. *Konfuciánství od počátků do současnosti: dějiny, pojmy, osobnosti*. Praha: Academia, 2013.

LIŠČÁK, Vladimír. *Stručná Historie Států: Čína*. Praha: Libri, 2002.

MAYO, Robert D. "The Egoist and the Willow Pattern." *English Literary History* 9, no. (1942): 72-73.

PAVLOVÁ, Jana. „Přísně střežené tajemství. Jezuité věřili na bohyně z ohně.“ *dossier: čínský porcelán*, září – říjen 2020.

POLLARD, Elizabeth. *Worlds Together Worlds Apart*. New York: W.W. Norton Company, 2015.

SAID, Edward W. *Orientalismus*. Praha: Nakladatelství Paseka, 2008.

SARJEANT, William Anthony S. „A Detective in Seventh-Century China: Robert van Gulik and the Cases of Judge Dee.“ *Armchair Detective: A Quarterly Journal Devoted to the Appreciation of Mystery, Detective, and Suspense Fiction* 15.4 (1982): 292-304.

SCAGGS, John. *Crime Fiction: The New Critical Idiom*. New York: Routledge, 2005.

SHAUGNESSY, Edward L. *Čína: krajina nebeského draka*. Bratislava: Ikar, 2001. Překlad Marina Čarnogurská-Ferancová.

SYKES, Hugh. *Advertising A To Z Featuring The Blue Willow Pattern Part 1*. Hamilton: Helsa Morgan Books, 2013.

VAN DOVER, J. K. *The Judge Dee Novels of R. H. Van Gulik: The Case of the Chinese Detective and the American Reader*. Jefferson: McFarland & Company, 2014.

Elektronické prameny

„Gaozi I.“ Chinese Text Project. Accessed 25. dubna 2022. <https://ctext.org/mengzi/gaozi-i>.

“Sexuální život ve staré Číně.” Databáze knih. Accessed 20. února 2022. <https://www.databazeknih.cz/dalsi-vydani/sexualni-zivot-ve-stare-cine-22417>.

“Tang Dynasty Clothing.” The Tang Dynasty. Accessed 21. března 2022. <https://thetangdynasty.org/tang-dynasty-clothing.html>.

Baidu Baike 百度百科 „Rujia sixiang“ 儒家思想 (Myšlenky konfucianismu), accessed 8. dubna 2022. <https://baike.baidu.com/item/%E5%84%92%E5%AE%B6%E6%80%9D%E6%83%B3/742125>.

COOK, Brenda M. „Tales from the Orient.“ *Sidelights on Sayers* 65 (2018): 25, accessed 27 ledna 2022. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/48609844>.

DIRLIK, Arif. "Chinese History and the Question of Orientalism." *History and Theory* 35, no. 4 (1996): 98-118. Accessed September 21, 2021. <https://www.jstor.org/stable/2505446>.

GAO, Xiongya. "Women Existing for Men: Confucianism and Social Injustice against Women in China." *Race, Gender & Class* 10, no. 3, Interdisciplinary Topics in Race, Gender, and Class (2003): 114-125. Accessed 21. ledna, 2022. <https://www.jstor.org/stable/41675091>.

Guoxue daohang – Xin Tang shu 国学导航-新唐书. (Chinese National Culture – New Book of Tang). „Juan qishi sibiao di shisi zaixiang shixi si (Di shi).“ 卷七十四 表第十四 宰相世系四 (狄氏) (Svitek 74 strana 14 éra čtvrtého ministra (rod Di)), 2006. Accessed 25. března, 2022. <http://www.guoxue123.com/shibu/0101/00xtsf/table/f81.htm>.

HANSSON, Anders. "Chinese outcasts: discrimination and emancipation in late imperial China." *Sinica Leidensia* 37 (1996): 119. Accessed 8. dubna, 2022. https://books.google.cz/books?id=4Ibp1RTW0AoC&pg=PA119&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

JOHNSON, Wallace a Denis Twitchett. "Criminal Procedure in T'ang China." *Asia Major* 6, no. 2 (1993): 113-146. Accessed 25. března 2022. <https://www.jstor.org/stable/41645491>.

Leung Kwong Hon 梁廣漢 „Xianggang qiandai guji shulüe“ 香港前代古蹟述畧 (Profile of Historic Relics in the early stage of Hong Kong), 1980. Accessed 25. března 2022. https://books.google.cz/books?id=iktGAAAAMAAJ&q=tanka+aboriginal&redir_esc=y.

Pengpai xinwen 澎湃新闻. (The Paper). „Jingjiao zai tangdai de xingshuai yu liuchan wenming mingyun.“ 景教在唐代的兴衰与流产文明命运 (Osud nestorianismu během vzestupu a pádu dynastie Tang), 11. července 2020. Accessed 25. března, 2022. https://www.thepaper.cn/newsDetail_forward_8215964.

SCHEIN, Louisa. „Gender and Internal Orientalism in China.“ *Modern China* 23, no. 1 (1997): 69-98. Accessed 2. dubna 2022. <https://www.jstor.org/stable/189464>.

TVRDÁ, Eva. "Hardboiled Marlowe." Poslední aktualizace 5. srpna, 2017. <http://www.litterasilesia.cz/hardboiled-marlowe/a-61/>.

WRIGHT, Daniel Franklin. "Chinoiserie in the novels of Robert Hans van Gulik." *Theses and Dissertations (comprehensive)* (2004): 1-148. Accessed 5. prosince 2021. <https://scholars.wlu.ca/etd/136>.

YU, Hui-chih. „A Cross-Cultural Analysis of Symbolic Meanings of Color.“ *Chang Gung Journal of Humanities and Social Sciences* 7, no. 1 (2014): 55. Accessed 10. dubna 2022. http://cgjhsc.cgu.edu.tw/data_files/CGJ7-1-03.pdf.